

Föreningen Byggnadskultur i Umeå

Värnar om gamla & nya hus & miljöer!

Umeå 2010-05-20

Umeå kommun
Stadsbyggnadskontoret
901 84 Umeå

Samråd detaljplan kvarteret Heimdal - yttrande

Föreningen Byggnadskultur Umeå (nedan benämnd Föreningen) avstyrker på starkast möjliga sätt det nu framlagda förslaget till ny detaljplan för Kvarteret Heimdal, och del av fastigheten Umeå 2:1 inom centrala stan i Umeå kommun. Detta för att förslaget:

- strider mot gällande fördjupad översiktsplan för Centrala stan, antagen av kommunfullmäktige 1998-05-25.
- medför stora negativa konsekvenser för stadsbilden då nybyggnaden tillåts bli alltför dominerande på den omkringliggande bebyggelsens bekostnad.
- innebär allmänt en försvagad karaktär av den vid rådhusparken och Storgatan enligt samtliga inventeringar som extra skyddsvärd utpekade kulturmiljön.
- innebär särskilt en fullständigt obefogad rivning av en nu q-märkt byggnadsdel av det hittills välbevarade hotellet mitt i värdekärnan av riksintresset centrala Umeå.
- är oförenligt med Umeå kommuns lagstadgade skyldighet att bevara och skydda stadens kulturhistoriskt oersättliga bebyggelse för framtida generationer.
- strider även mot intentionerna med den nya Plan- och bygglagens skärpning av varsamhetskravet med att bebyggelsemiljöer ska värnas som en helhet
- framstår överlag för hastigt genomarbetat för att i sin nuvarande form kunna antas, förrän det har omarbetats med större hänsyn till närmiljön.

Stora hotellet

I detaljplaneförslaget föreslås rivning av Stora hotellets låga del vänd ner mot älven, som ursprungligen fungerat som kombinerat vagnslider/stall (dock aldrig latrin). Byggnadsdelen (fortsättningsvis benämnd "vagnslidret") uppfördes vid samma tid som byggnadskomplexet i övrigt, och med samma material och stilfulla tegelornamentik. Enda skillnaden är att det pga sin lägre höjd inte fått övervåningarnas gulputsade fasadfält.

Det finns idag få kompletta stadshotell som har alla dess ursprungliga delar kvar, och som inte förvanskats genom ovarsamma ombyggnationer. (Det enda som saknas av Stora hotellet är raden av utedass, vars avlägsnande man till skillnad från vagnslidret kan hysa förståelse för). Frånsett att ett par dörrar och fönster modifierats har inga exteriöra förändringar skett sedan byggnadstiden. Stora hotellet i Umeå är följaktligen ett av få stadshotell från förra sekelskiftet som fortfarande ger en fullständig bild av hur denna då så viktiga byggnadstyp skulle framstå och användas.

Viktig för miljön

Den framförda åsikten att vagnslidret inte ska ses som en del av hotellet utan som något eget och oviktigt som kan tas bort, utan att påverka helhetsintrycket, är ologisk och strider mot arkitektens välgenomarbetade plan om symmetri i flyglarnas placering. Tvärtom är hotellets vagnslider en integrerad del i den konstnärliga kompositionen och dess helhetsverkan, såväl arkitektoniskt som kulturhistoriskt. Att delen är lägre och mer rustikt utformat är typiskt för sin tid och syftar till att understryka dess funktion. Ett avlägsnande av vagnslidret skulle förstöra Stora hotellets tydliga historiska förankring och bara lämna en rad hotellrum av pastischkaraktär.

Södra fasaden, med den höga hotelldelen och lägre ekonomidelen, utgör dessutom en praktfull och omistlig del av Umeås karaktärsdrag i riksintresset som benämns "Stadens fasad mot älven".

Unik byggnadsdel

Som ursprungligt Vagnslider/stall är byggnaden unik för centrala Umeå, och i sig själv en raritet – även om den inte hade varit en del av Stora hotellet. De stall och vagnslider som var så självklara inslag i stadsbilden före bilismens genombrott har alla försvunnit. Att nu utplåna den enda kvarvarande påminnelsen om detta förr så betydelsefulla behov att även i staden inrymma alla de hästar, lika många som på landsbygden, som krävdes för dess överlevnad, är ett hån mot alla strävanden och deklARATIONER om att genom städernas byggnader låta åskådliggöra dess förflutna. Särskilt i ett så fall som detta där det inte bara gäller en enskild lokal märkvärdighet, utan en fysisk vittnesbörd om den oerhörda omvandling som det svenska samhället, och hela den industrialiserade världen, genomgått under 1900-talet. Allt tydligt åskådliggjort av en liten pittoresk byggnad på 12x7 meter. Umeå centrums sista vagnslider!

Arkitekten

Av Viktor Åström (1863-1927) som kring förra sekelskiftet var en av Umeås främsta arkitekter kvarstår två byggnader i staden, av vilka Stora hotellet är den ena. Det vill säga nästan inget efter 1960- och 70-talens rivningar. Denne utpräglade Norrlandsarkitekt tycks ha drabbats särskilt hårt, även de byggnader som finns kvar på andra håll har råkat ut för vårdslösa ombyggnationer. Ett undantag är Stora hotellet vars exteriör inte genomgått någon väsentlig förändring, och följaktligen är extra viktig att bevara i sin helhet. För ett par årtionden sedan kunde man mycket väl utdöma en mindre lönsam del av ett byggnadskomplex utan hänsyn till den övergripande byggnadsmiljöns inverkan. Men det är ett omodernt, och ofattbart respektlöst förhållningssätt till den prisbelönade Viktor Åströms kanske bästa bevarade verk: Stora hotellet i Umeå.

En initierad Viktor Åström-kännare har för bara några år sedan i en årsbok deklarerat: "måtte Viktor Åströms byggnader få stå kvar länge, förvaltade med ett varsamt förhållningssätt och till glädje för alla som ser dem."

Bra lösningar måste finnas

Ur ett ekonomiskt perspektiv, som är det utpekade rivningsmotivet, måste det vara irrelevant om hotellets vagnslider byggs om eller ersätts av en nybyggnad, sett till de belopp som det planerade nybyggnadsprojektet omsätter. Även om kostnaden för en ombyggnad skulle vara större än för en nybyggnad är det ju ekonomiskt obetydligt i sammanhanget. Och detta minimikrav på hänsyn bör man ställa på en så stor fastighetsexploatörs behandling av ett av Umeås mest kulturhistoriskt rika och framträdande kvarter.

Det ursprungliga vagnslidret har haft flera funktioner under sina snart 120 år, och det finns inget skäl att tro att den gedigna tegelbyggnaden inte tillfredsställande skulle kunna fylla nya behov. Det bör ju invändigt inte råda några begränsningar för hur byggnaden får användas, så länge exteriören förblir varsamt behandlad. Vagnslidret skulle t.ex. mycket väl kunna bilda en länk mellan det gamla och det nya i kvarteret, kanske genom att hysa en entré eller passage. För de världsberömda arkitekterna som ritar kulturväven måste det vara en lätt match att lösa!

Dessutom är vagnslidret stadsbildsmässigt välmotiverat. Eftersom nybygget inte kan gå nära in på hotellets huvudkropp så bör det finnas en lägre byggnadsdel mellan – viktigt för att inte detta väl synliga kvarter ska framstå hopgyttat, illa planerat och för överexploaterat. Där fyller vagnslidret en viktig funktion som respektfull "buffert" till kulturhuset. Samtidigt som den binder ihop gammalt och nytt i kvarteret, och visar hur det senares expansion inte tillåts ske på det äldres bekostnad, med en vingklippning av hotellet.

Viktigt ställningstagande

Behovet av att rivningsförslaget stoppas med en tydlig markering att detta inte är godtagbart kan inte nog understrykas.

1) Ett rivningsbeslut rörande en del av ett byggnadskomplex motiverat med att den är oväsentlig för helheten, kan om några år följas av en ny rivningsansökan för fler delar eller resten, motiverat med att byggnaden inte längre är komplett utan kraftigt förändrad, och följaktligen inte värd att bevara. Samma motiv kan också användas för att motivera vittgående förvanskningar av byggnaden. Kan rivning av en q-märkt byggnad föreslås i dag, går det inte att säga vad som kan hända i ett framtida detaljplanearbete.

2) Det är svårt att från ett allmänintresse se något som helst rimligt skäl för en rivning av Stora hotellets vagnslider. En saklig granskning visar att det är fullständigt grundlöst, och endast ett okritiskt tillmötesgående av fastighetsägarens nybyggnadsplaner. Men då det inte finns något vederhäftigt belägg för att den historiska byggnadsdelen inte ska kunna nyttjas tillfredställande även fortsättningsvis, står fastighetsägaren för ett särintresse som inte kan tillåtas vara vägledande.

3) Riksintresset Centrala Umeå urholkas om denna del av Stora hotellet får rivas, och att en sådan rivning också skulle allvarligt skada Umeås anseende som blivande kulturhuvudstad.

Föreningen anser att en rivning inte under några omständigheter kan medges för denna del av Stora hotellet, utan att vagnslidret bör kvarstå mellan hotellets huvuddel och nybygget.

Trähuset vid Thulegatan

Enligt förslaget ska två befintliga byggnader mot Storgatan och Rådhusparken (Reiniuska handelsgården och delar av Stora hotellet) behållas, medan den befintliga byggnaden vid Thulegatan och byggnaderna inne på gården till fastigheten Heimdal 1 ska rivas för att ge plats åt nybebyggelsen. Föreningen motsätter sig förslaget att riva det väl bevarade 1920-talshuset längs Thulegatan, som bidrar till Umeås "trästadskaraktär med trähus i en eller två våningar, enkla men medvetet utformade hus blandade med förnämlig panelarkitektur" (se länsstyrelsens övergripande karaktäristik av riksintresset Centrala Umeå i rapport 2010-04-20). I förslaget till den nya fördjupade översiktsplanen (samrådshandling 2010) har dessutom trähuset mot Thulegatan markerats med blå prick som "särskilt värdefull enstaka byggnad". Som sådan kan den fortsätta att fylla sin funktion även på en annan plats, då det finns gott om områden i vår stad där denna skulle kunna placeras med betydligt bättre resultat än en nybyggnad av pastischkaraktär.

Föreningen anser att om trähuset inte kan inkorporeras i nybyggnadsprojektet ska byggnadsnämnden kräva att byggnaden flyttas.

Den nya bebyggelsens utformning

Höjd och volymer

Den nya bebyggelsen föreslås få avvika i såväl skala som utformning och uppföras i 4 till 12–13 våningars höjd. Nya byggnader med höga höjder och stora volymer kommer att skapa obalans och förminska det visuella intrycket av Stora hotellet och Reiniuska gården och negativt påverka riksintressets upplevelsevärden. Såväl som att det på våra breddgrader kommer att innebära en avsevärd skuggning av omkringliggande fastigheter och offentliga platser. Eftersom en flytt av det välbevarade trähuset mot Thulegatan torde vara oundviklig, borde nybygget helst tillåtas svälla ut i den riktningen och ner mot det västra hörnet, för att

tillskillnad från i det nuvarande förslaget skona Storgatans och Rådhusgatans bebyggelse så mycket som möjligt från påträngande nybyggnader.

Föreningen efterlyser därför en mer måttfull och ytmässigt återhållen arkitektur, särskilt i kvarterets övre och östra del.

Enligt länsstyrelsens riksintressebeskrivning är två av riksintressets karaktärsdrag avstånd och luft mellan husen och en kvartersstruktur med huvudbyggnader placerade mot gatorna och enklare, lägre byggnader placerade mot kvartersmitten. Det framlagda förslaget till nybyggnad motverkar båda dessa tidigare respekterade och skyddsvärda karaktärsdrag. Avståndet mellan höghusdelen i den nya bebyggelsen och Reiniuska gården är i förslaget endast 3-5 meter. I den nya översiktsplanen som är under arbete sägs också att placering och utformning av nya byggnader inom riksintressets värdekärnor inte ska reducera befintliga byggnaders värde. Så är utan tvivel fallet i nuvarande förslag till detaljplan – där Reiniuska gårdens stadsmiljövärde inskränks med den alltför nära placeringen av höghusdelen.

Föreningen efterlyser att Reiniuska gården tillåts behålla mer luft/större utrymme för att dess kvaliteter ska kunna upplevas.

Det tunna tegelhus vid Storgatan som idag fyller utrymmet mellan Stora hotellets överbyggda port och Reiniuska gården kan tveklöst rivas. Byggnaden saknar kulturell, historisk eller arkitektonisk betydelse. Det finns ur stadsbildssynpunkt inte heller något som säger att en nybyggnad inte kan uppföras på dess plats, förutsatt att den är av lägre höjd och indragen från fasadlinjen. Rent arkitektoniskt vore det naturligare att ingången till nybyggnaden gick genom hotellets befintliga port än att ha ytterligare en stor öppning intill. Det är att föredra framför att hotellets innergård täcks av skärmtak, vilket innebär en lika märklig som påtaglig förvanskning av hotellet, och borde kompensera för detta. Innergården, som är unik för Umeå, skulle då kunna rustas upp och återigen bli ett öppet lättåtkomligt, intressant rum för stadens människor, med en svunnen tid på den ena sidan och det moderna på den andra. Och det oavsett om man går in i kulturhuset genom vagnslidrets stora portar, eller direkt in i nybyggnaden intill.

Föreningen föreslår att kulturhusets ingång bör ske genom Stora hotellets befintliga port och innergård, och att dess skärmtak slopas.

Material

Den nya byggnadens fasadmaterial bör till framträdande delar vara av trä. Detta för att bygga vidare på Umeås trästadstraditioner i skogslänet Västerbotten, men också av hållbarhets-/miljökäl då det är det material som har minst ekologisk belastning. Ett uteslutande av trä som material skulle verka märkligt då Umeå verkar för användning av trä, t.ex. genom att delta i Trästad 2012.

För styrelsen för Föreningen Byggnadskultur Umeå

Iréne Gustafson, ordförande
Fågelsångsvägen 7
903 52 Umeå
Tel 070- 603 80 39

Göran Öberg
Häradshövdingegatan 30 C
903 31 Umeå
tel 090-71 40 56